

А.Ж.Айдаров
Ж.Баласагын атындагы КУУнун аспиранты,
Педагогика жогорку мектеби кафедрасы.
Райымкулова А.С. д.пед.наук, профессор

МЕКТЕП ОКУУЧУЛАРЫНА ЭКОЛОГИЯЛЫК БИЛИМ БЕРҮҮДӨГҮ АЙРЫМ МАСЕЛЕЛЕР

Аннотация

Макалада негизинен мектептеги окуучуларга экологиялык билим берүүдөгү, жаратылышты сактоо анын ичинен жоголуп кетүү коркунучунда турган биоартүрдүүлүктү сактап калуу жана өсүп келе жаткан муунга туура тарбия берүү көйгөйлөрү каралган.

Аннотация

В данной работе рассмотрены образовательная система в которой дают школьникам экологическое образование, сохранение природы и сохранение биоразнообразия которое находится на грани исчезновения и дать правильное воспитание подрастающему поколению.

Abstract

In this article researched education system, which giving to school children about ecology, saving the nature and biodiversity which is in on the brink of extinction and give right upbringing to new generation. (Looked after this problem)

Негизги сөздөр: Экологиялык маданият, экологиялык билим берүү, орчундуу көйгөйлөр, жаратылыш, тарбия процесси, түшүндүрүү.

Ключевые слова: Экологическое образования, экологическая культура, глобальные проблемы, природа, процесс воспитания.

Key words: Ecological education, ecological culture, global problems, nature, the process of upbringing.

Жаш муунга өзгөчө мектеп окуучуларга баардык билимди экологиялаштыруу керектигин, азыркы учурдагы биосферадагы тең салмактуулуктун бузулушу жана өлкөдө жаратылыш кырсыктарынын көбөйүшү көрсөтүп турат.

Бүгүнкү күндө практика көрсөтүп тургандай, окуучулардын жаратылышка болгон мамилеси, көз карашы, башкача айтканда, экологиялык маданияты төмөн. Анткени окуу процессинде экологиялык билим берүү мүмкүнчүлүктөрү айкындалбаган, ошону менен бирге окуучуларды класстан тышкары убакта экологиялык маданиятты калыптандырууга багытталган илимий методикалык колдонмолор иштелип чыккан эмес. Мектеп турмушунун шартында бул көйгөйлөрдү чечүү үчүн биз гуманитардык сабактардын мазмунунда, экологиялык тарбияны системалуу түрдө окутсак, окуучулардын экологиялык билимдери гуманитардык сабактардын мүмкүнчүлүктөрүнө негизделет жана ойдогудай натыйжалуу болот. Гуманитардык сабактарда экологиялык тарбия берүү аркылуу, жаратылыш жөнүндөгү ар түркүн маалыматтарды окуучулар өзүлөрүнүн аң сезимдерине камтып, жаратылыш менен адам баласынын ортосундагы тыгыз, алмашылгыс байланыш бар экенин түшүнүшөт[6].

Айрым окумуштуулардын эмгектерине таянып, төмөндөгү 3 пунктту сунуш кылдык:

а) Мектепке чейинки тарбия берүүчү мекемелерде (бала бакча) балдарды жаратылышты сүйүүгө, балдардын жаратылышка көз карашын гумандуулук багытка бурууга, жаратылыш менен байланышканда балдар өзүлөрүн бактылуу сезүүгө басым жасоо.

б) Жалпы билим берүүчү мектептердеги окуучуларга өлкөбүздүн жаратылышы, сейрек кездешүүчү жана жоголуп кетүү алдында турган жаныбарлар тууралуу кененирээк маалымат берүү менен бирге өсүп келе жаткан муундун жаратылышты коргоого болгон аң сезимин жакшы жакка бурууга, өлкөбүздүн жаратылышына, айлана чөйрөнүн тазалыгына кайдыгер карабоого үндөөгө, мекенди сүйүүгө тарбиялоо.

г) Келечекте өлкөбүздүн ар кайсы тармагында эмгектенүү үчүн ар кандай кесип алууга билим алып жаткан, студенттер арасында экологиялык билимдерин жогорулатуу жана өлкөбүздүн жаратылышын коргоого салымын арттыруу максатында лекцияларды окуп туруу.

д) Өлкөбүздүн аймагындагы калкка экология, жаратылышты коргоо багытында дайыма түшүндүрүү иштерин жүргүзүү.

Демек, мындай иш аракеттер өлкөбүздүн жарандарынын жаратылышты жана өздөрү жашап жаткан аймакты сүйүүгө, табигый жаратылышка аяр мамиле жасоого жана коргоого, экологиялык маданият жалпы маданияттын бир бөлүгү экенин түшүнүүгө, жаратылышты коргоо иш чараларынын жакшыруусуна алып келүүдө. Бирок мамлекеттин деңгээлинде карай турган болсок, бул иштер аз өңдөнүп калат. Экологиялык маданияттуулук адам баласынын маданият жөнүндөгү түшүнүгүнүн эң жогорку чеги болуп саналат.

Гуманитардык сабактарда экологиялык билим берүү салыштырмалуу жаңы багыт болуп саналат жана балдарды жаратылыш менен тааныштырууда өтө чоң маанилүү ролду ойнойт. Гуманитардык сабактарда экологиялык тарбия берүүдө балдардын сезимталдуулугун, сезгичтигин, жана жер жүзүндөгү бардык тирүү жандыктарды сактоого умтулуусуна жана экологиялык маданиятка үйрөтөт [2]. Экологиялык маданиятка тарбиялоо процесси балдарга эрте курагында башталышы керек. Бала менен сейилдөө учурунда, бала чоңдордун ар бир жасаган ишин туурайт. Ошол маалда биз жаратылышка, тирүү жандыктарга кандай мамиле кылсак, бала да ошондой мамиле кылууга үйрөнүп тарбияланат. Баланы төрөлгөндөн баштап таза абага алып чыгып, сейилдеп, жаратылыш менен жакын кылып өстүрүү кажет. Бала, жаратылыш адамдын бир бөлүгү экенин түшүнүшү керек. Биз жаратылыштагы ар бир тирүү жандыкка, мисалы: тыйын чычканды көрсөк, ага жылмаюу менен карап алдына тамак коюу, жыгылып жаткан көчөттү кайра ондоп отургузуу, муну көрүп турган балада дагы ошондой психология калыптанат жана ал баланын жан дүйнөсүндө жашап калат. Ата – энелердин жана улуу муундардын өсүп келе жаткан муунга жаратылыш жөнүндө тарбия берүүсү өтө маанилүү маселе. Себеби, бала ата-энеси менен убакытынын көпчүлүк бөлүгүн өткөрөт. Ошондуктан балага ар кандай акыл насаат, каада салтты айтып тартипке чакыруу, ар бир ата-эне парзы [1].

Мектеп шартында окуучу балдарга дүйнөнү таанытуу менен бирге ар бир тирүү жандыкты коргоо зарыл экендигин түшүндүрүү керек. Мисалы: Кожожаш мерген менен жаратылыштын ортосундагы мамиле. Кожожаш өзүнүн колу менен кылганын мойну менен тартты- аскада камалып, сөөгү көмүлбөй карга-кузгунга жем болду. Демек жаратылышка ырайымсыз мамиле жазасан, ал да ошондой мамиле кайтарат тура. Дагы бир мисал: Чыңгыз атабыздын «Кыямат» романында, экологиялык тарбия абдан курч берилген, карышкыр баланы өч алуу үчүн, ала качышы, өз уясындагы бөлтүрүктөрүнүн жок болгонуна ыза болушу, адам чыдагыс оор жаза. Адам пендесинин табиятка жасаган мыкаачылык мамилеси үчүн тарткан азабы. Жаратылыш ыйык, анткени адамзат жашоо тиричилигине керек болгон, бардык зарыл нерсени табияттан алат, жараткандын берекеси [7]. Жаш муундарды жаш кезинен тартып табият менен этият, таттуу мамиледе болууга тарбиялоо, ар бир ата – эненин жана педагогдун, коомдун милдети. Элибизде кеп бар эмеспи «бир даракты кыйсан, ордуна миң түп дарак эк» - деген, андыктан бир көчөттү кыйсак да, ордуна отургузууда ар бир адамзаттын алдындагы зарыл иш. Экологиялык тарбия берүүдө ар бир жаран өзүнөн кийинки өсүп келе жаткан муунга акчадан, байлыктан да бийик жаратылыш деген байлыгыбыз бар экенин кулагына алтын сырга кылып айтып турушубуз керек. Ошону менен бирге тарбия процессинде жаратылыш жөнүндө уламыштарды, жомокторду, макал-ылакап, санжыра – дастандарды кеңири колдонуу, жакшы натыйжа берет. “Манас” - эпосундагы Манас атабыздын образын жаратылышсыз элестетүү мүмкүн эмес. Асманда алп каракуш учуп, тоолордон таш кулап, күүгүм туман көздөнүп, же Аккуласы алкынып ушул сыяктуу жаратылыштын сулуулугу менен Манас атабызды сүрөттөп берүү керек. Демек биз мектеп шартында ата - бабаларыбыздын акыл кептери менен жаш муундарга экологиялык тарбия берсек болот. Экономикасы өсүп турган мамлекеттер экологиялык кайра орду толгус процесстерге ээ, алардын айрымдарын атап берсек, Арал деңизи дүйнөдө төртүнчү орунда турган, бирок адамдардын экономикалык кызыкчылыкты ойлоп, экологиялык кызыкчылык артта калганынын себебинен улам бүгүнкү кырдаал түзүлүүдө. Окуучулар айлана чөйрөдөгү болуп жаткан өзгөрүүлөрдү билүү менен бирге, алардын жашоосу менен тыгыз байланышта экенин сезип турушу керек.

Мектептерде тарбияланган ар бир окуучуга жаратылыш биздин байлыгыбыз, жаратылыш биздин бир тууганыбыз деген мааниде тарбия беришибиз керек. “Уядан эмнени көрсө - учканда ошону алат” деген кыргыздын жакшы макалы бар. Окуучу бала дүйнөнү жаңы таанып жаткан кезде, биз анын жан дүйнөсүнө жаратылыш баалуулуктарын салып коюшубуз керек. Баланын калыптануусуна, ой жүгүртүүсүнө таасир бере тургандай кылып тарбия берсек, анда ал окуучуда жаратылышка карата өз маданияты калыптанат.

Бүгүнкү күндүн орчундуу көйгөйлөрүнө көңүл бурсак :

- жер планетасындагы адамдардын экологиялык жактан сабатсыздыгы;
- Токойлордун тынымсыз кыйылышы;
- агын сууларыбызга завод фабрикалардан чыккан зыян химикаттардын ташталышы;
- адамдар көп жашаган шаар-кыштактарда таштандылардын туш келди ыргытылышы;
- айдоо, саз жерлердин конуштарга айланышы;
- миң жылдык мөңгүлөрдүн эрип жок болушу; ж.б. көйгөйлөрдүн баары жаратылыштагы кайра орду толгус процесстер катары саналат. Бул көйгөйлөрдү талкулоодо токойлордун жок болушунан жер

көчкүлөр көп болуп канча деген адамдардын өмүрүн алып кетип жаткандыгын айтышыбыз керек. Суулардагы зыяндуу химикаттардан канчалаган адамдар ооруп, жаңы төрөлгөн балдар мутанттык мүчөгө ээ болуп төрөлүп, саз жерлердеги биоартүрдүүлүк жоголуп, чымын чиркейлер көбөйүп, таштандылардан чыккан жагымсыз жыт, жаратылышыбызды булгап жатканын, окуучуларга түшүндүрүү менен практикада көрсөтүү зарыл [4].

Каралган көпчүлүк иштердин анализи, окуучулардын экологиялык даярдыгына көп көңүл бурулгандыгын, бирок ошентсе да, болочок билим алуучуларга экологиялык маданиятты жана жаратылыш түшүнүктөрүн жеткизүү үчүн, гуманитардык сабактардын баарында экологиялык билим берүү каралышы керек. Эң негизгиси, жогорку экологиялык билимге сугарылган педагогдорго коом муктаж экени азыр так маалыматтарда берилип жүрөт.

Биз бүгүнкү күндө мектеп окуучуларга жаратылышты өзүбүздүн үйүбүз деп билим беришибиз керек. Өз үйүндө эч ким таштанды таштап, бактарын кыйып, топурагына зыяндуу химикаттарды таштап, ичкен суусун булгабайт. Бүгүнкү күндө жаратылыш ар бирибиздин коргообузга муктаж экенин окуучуларга экологиялык билим берүү аркылуу түшүндүрүү негизги маселе экенин унутпашыбыз керек. Бүгүнкү күндө окуучуларга “экология” жөнүндөгү билимди - мектеп курагынан жана мектепке чейинки билим берүүчү мекемелерден баштап акыл эсине салып, жаратылышты сактап калуу окумуштуу – педагогдордун орчундуу максатты болууда.

Колдонулган адабияттар:

1. Кыргыз Республикасынын Кызыл Китеби. Экинчи басылышы. Бишкек - 2006.510 - бет.
2. Чоров М.А. «Жогорку окуу жайларда экологиялык билим берүүнүн методдору» Бишкек 1993.
3. Джэнбаев,Б.М. Экология [Текст] / Б.М.Джэнбаев,М.Ж. Чоров. – Бишкек,2002.- 68 ст.
4. Актуальные проблемы географии. Материалы научного семинара, посвященного Дню работников лесного хозяйства Кыргызской Республики. /Самиев К.Т. “Өз мекенинин географиясы” курсунда экологиянын мазмуну. ОшМУ, -2004, 74-б.
5. Ермаков Д.С. Экологическое образование: от изучения экологии к решению экологических проблем [Текст]/ Д.С.Ермаков, И.Т.Суравегина. – Новомосковск,2005-142ст.
6. Багаева К.Д. Профессионализм педагогической деятельности и основы его формирования у будущего учителя: автореф. дис. ... д-ра пед. наук. Л., 1991. – 36 с.
7. Осмонбаева С., Боркошова С. ЖАМУ, УДК: 37.013 №1,2, 2011

Пикир

Аспирант А.Ж.Айдаровдун сунушталган “Мектеп окуучуларга экологиялык билим берүүдөгү айрым маселелер” деген темадагы өз алдынча жазган статьясы, 8 – барактан туруп, илимий актуалдуу маселеге багытталып, мектептердеги окуган окуучулардын экологиялык компетентүүлүгүн чечүүгө шартталган.

Макалада негизинен мектептеги окуучуларга экологиялык билим берүүдөгү, жаратылышты сактоо анын ичинен жоголуп кетүү коркунучунда турган биоартүрдүүлүктү сактап калуу жана өсүп келе жаткан муунга туура тарбия берүү көйгөйлөрү каралган.

Азыркы жаштардын, өсүп келе жаткан келечек муундардын атуулдук аң – сезимдерин ойготуу жана экологиялык компетентүүлүгүн чечүү – бул коомдун негизги аспектиси болуп, анын өнүгүүсүнүн көрсөткүчү катары эсептелет. Ошону менен бирге аспирант окуучулардын экологиялык компетентүүлүгүн калыптандыруу жолдорун жана ыкмаларын баса көрсөткөн. Экологиялык жактан өнүгүүнүн азыркы учурдагы процесси – жаштардын экологиялык маданияттуулугунун көйгөйү илимий негизде каралган.

Ушундан улам Айдаров А.Ж. нын аталган эмгеги мезгил талабына шайкеш келип, илимий практикалык актуалдуулугу жогорку изилдөөлөрдүн катарында кароого болот.